

МУЗЕЙНА-ПЕДАГАГІЧНЫЯ ЗАНЯТКІ ЯК ФОРМА АКТУАЛІЗАЦЫІ ПОМНІКАЎ КНІЖНАЙ КУЛЬТУРЫ

Д. А. КАШКУР, старшы навуковы супрацоўнік

Музей беларускага кнігадрукавання, філіял Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка

г. Полацк, Рэспубліка Беларусь

Згодна з вызначэннем, музеі займаюцца зборам, вывучэннем, захаваннем аб'ектаў культурнай і прыроднай спадчыны, а таксама іх прэзентацыяй. Прэзентацыя спадчыны ў музеі залежыць ад патрэб грамадства ў неабходным у канкрэтны перыяд і канкрэтнай культуры сацыякультурным вопыце, што, у сваю чаргу, вызначае кірункі музейнай актуалізацыі.

Актуалізацыя спадчыны — гэта працэс перадачы вопыту захавання спадчыны для сучасных пакаленняў і ўключэнне спадчыны ў сучасную жывую культуру [1, с. 16]. У сучаснай сацыякультурнай сітуацыі, якая характарызуецца актыўным развіццём масавай культуры, музеі перажываюць глыбокія трансфармацыі і сутыкаюцца са зменамі адносін да музейнага прадмета на фоне культу спажывання. Музейная камунікацыя, у сваю чаргу, вымагае ўнутранага засваення, перажывання і пераасэнсавання культуры мінулага, ўключэння яе ў маральна-каштоўнасны патэнцыял асобы і грамадства, што выключае спажывецкія адносіны да культуры. Тым не менш, масавая культура — гэта не выклік, сёння гэта дадзенасць, якая па-свойму спрыяе актуалізацыі спадчыны. Менавіта ва ўмовах сучаснай культуры сталі магчымымі тэхналогіі edutainment, якія выступаюць у якасці альтэрнатывы бяздумнаму спажывальніцтву.

Edutainment (ад англ: education — навучанне і entertainment — забава) — гэта адукацыйная тэхналогія, якая разглядаецца як сукупнасць сучасных тэхнічных і дыдактычных сродкаў навучання, заснаваная на канцэпцыі навучання праз забаву, сэнс якой заключаецца ў тым, што веды павінны перадавацца ў зразумелай, проста і цікавай форме, а таксама ў камфортных умовах. Навучанне ў тэхналогіі edutainment адбываецца ў вольнай атмасферы на базе кафэ, паркаў, офісаў, клубаў, галерэй, а таксама музеяў [2, с. 193].

Адзін з асноўных прынцыпаў тэхналогіі edutainment — сувязь тэорыі з практыкай. Найбольш плённа рэалізаваць гэты прынцып у музеі дапамагае музейная педагогіка, навуковая дысцыпліна на стыку музеязнаўства, педагогікі і псіхалогіі, што разглядае музей як культурна-адукацыйную сістэму [3, с. 345], якая скіравана не толькі на атрыманне ведаў, але і на іх замацаванне на практыцы [4, с. 18].

Музейна-педагагічны працэс прадугледжвае сістэмна арганізаванае і дакладна накіраванае ўзаемадзеянне музейнага педагога і навучэнцаў, арыентаванае на фарміраванне ва ўмовах музейнай прасторы творча развітай асобы. Музейныя заняткі дапамагаюць наведвальнікам атрымаць навык арыентацыі ў прасторы музея, навучыцца разумець «мову» музейнай экспазіцыі, засвоіць такія спосабы пазнання, як разгляд, супастаўленне, параўнанне, даследаванне, атрымаць вопыт судакранання з арыгіналам. Акрамя таго, музейная педагогіка спрыяе фарміраванню каштоўнасных арыенціраў у навучэнцаў [5, с. 106].

Усе гэтыя магчымасці абумоўлены наяўнасцю ў музеі асаблівай атмасферы, што забяспечвае больш плённае засваенне тэмы дзякуючы экспрэсіўнасці і разнастайнасці музейнай экспазіцыі, а таксама ўнікальнымі ўласцівасцямі музейных прадметаў, на аснове якіх, з прыцягненнем разнастайных тэкстаў, наглядных дапаможнікаў і камп'ютарных тэхналогій, адбываецца педагагічны працэс у музеі [3, с. 348—349]. Музейны прадмет характарызуецца

інфарматыўнасцю, прывабнасцю і экспрэсіўнасцю, што забяспечвае яму статус галоўнага рэсурсу для рэалізацыі тэхналогіі edutainment у музеі [6, с. 29—30] і менавіта музейны прадмет з’яўляецца ядром педагагічнага працэса ў музеі, які адрознівае музей ад іншых адукацыйных устаноў [5, с. 107]. Да таго ж музейныя прадметы разнастайныя па фізічных і эстэтычных характарыстыках, у экспазіцыі побач змяшчаюцца іх розныя тыпы, што актывізуе творчыя памкненні наведвальнікаў [7, с. 35].

Сярод разнастайных музейных прадметаў асобнае месца займаюць кнігі. Кніга аб’ядноўвае ў сабе матэрыяльнае і духоўнае, рацыянальнае і эстэтычнае, штодзённае і арыгінальнае. Гэты прадмет добра знаёмы кожнаму пісьменнаму чалавеку, бо дачыненне да кніжнай культуры маюць усе, хто ўмее чытаць. Кнігі аказваюць значны ўплыў на чытачоў, фарміруюць іх светапогляд і каштоўнасныя арыенціры, па тых кнігах, якія абірае чалавек для чытання, можна меркаваць пра яго асобу. Такім чынам, кніжная культура з’яўляецца паказчыкам тэхнічнага і інтэлектуальнага патэнцыялу чалавека і грамадства, што найлепш раскрываецца праз музейную экспазіцыю.

Каштоўнасць кнігі ў музеі вызначаецца не столькі тэкстам, колькі яе матэрыяльнымі якасцямі, неардынарнымі абставінамі стварэння і ўмовамі бытавання. Так кніга-экспанат можа быць цікавая выключна сваім пераплётам ці фактам прыналежнасці пэўнай асобе [8, с. 535]. Прычым кніга ў музейнай прасторы з’яўляецца не толькі крыніцай ведаў пра сябе саму, але і прадстаўляе пэўную гістарычную эпоху, характарызуе іншыя прадметы, а таксама асобныя падзеі і працэсы [8, с. 538]. Да таго ж кніга ў музеі — гэта не толькі інструмент пазнання, але і крыніца эстэтычнага і эмацыянальнага перажывання [8, с. 537].

У складзе кніжных калекцый музея асобнае месца займаюць помнікі кніжнай культуры. Кніжныя помнікі — гэта рукапісныя кнігі, друкаваныя выданні, якім нададзены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці або якія з’яўляюцца рэдкімі ці каштоўнымі дакументамі і маюць адметныя гістарычныя, навуковыя, мастацкія або іншыя вартасці [9, с. 78]. Такім чынам, кніжныя помнікі вызначаюцца як з каштоўнага пункту гледжання, так і з пункту гледжання ўнікальнасці саміх прадметаў.

Помнікі кніжнай культуры могуць выступаць не толькі ў якасці музейных прадметаў, але і быць часткай бібліятэчнага ці архіўнага фонду, што ўплывае на формы іх актуалізацыі. Так у бібліятэках, дзе прадстаўлены асобныя фонды рэдкай кнігі, рэалізоўваецца думка, што «кніга — не музейны экспонат, она должна быть в постоянном движении, должна быть раскрыта и внимательно прочитана» [10, с. 12]. У сваю чаргу, толькі музей актуалізуе ўсе ўзроўні інфармацыйнага патэнцыялу такога полісемантычнага прадмета, як кніга, арганізуючы ў музейнай экспазіцыі візуальную і невербальную камунікацыю з кніжнымі помнікамі [11, с. 73]. Але незалежна ад таго, музейным прадметам ці часткай бібліятэчнага альбо архіўнага фонду з’яўляецца кніжны помнік, ён захоўвае сваю галоўную характарыстыку — застаецца вынікам чалавечай дзейнасці, які з’яўляецца дакументам гісторыі і культуры [12, с. 27].

Зараз кніжная культура знаходзіцца ў крызісным стане: кніга губляе статус найбольш аўтарытэтнага носьбіта інфармацыі, канкурэнцыю ёй складаюць новыя разнастайныя крыніцы атрымання ведаў. Тым не менш, новыя інфармацыйныя рэсурсы не валодаюць такой суцэльнасцю, якую прапануе кніга. Таму зараз музеі выкарыстоўваюць такія сродкі актуалізацыі кнігі, якія рэалізуюцца сярод юнай аўдыторыі, што сталее ва ўмовах крызісу кніжнай культуры.

Кніжныя помнікі — асноўныя экспанаты Музея беларускага кнігадрукавання. Гэта адзіны ў Беларусі музей такога напрамку, які збірае і захоўвае помнікі пісьменства ад рукапісаў да сучасных выданняў і дэманструе іх у рэканструяваных інтэр’ерах, а таксама ў асяродку тых прадметаў, якія неразрыўна звязаныя з кнігай.

Музей беларускага кнігадрукавання з'яўляецца адным з філіялаў Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка. Супрацоўнікі апошняга распрацавалі цыкл музейна-педагагічных праграм, арыентаваных на дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту, якія рэалізуюцца на базе 11 музеяў, што ўваходзяць у склад запаведніка. Праграмы арыентаваныя на тое, каб праз сістэмнае далучэнне да музейнага прадмета спрыяць фарміраванню гістарычнай свядомасці ў дзяцей, развіваць іх разумовыя, творчыя ўменні, навыкі зносінаў, фарміраваць каштоўнасныя адносіны да культурнай спадчыны, а таксама ўстойлівую патрэбу ў камунікацыі з музейным прадметам.

У рамках праграм «Музейны калейдаскоп» (для дашкольнікаў), «Гісторыя звыклых рэчаў» (для першакласнікаў), «Мы прыйшлі ў музей» (для другакласнікаў), «Мой старажытны горад» (у 2 частках; для трэця- і чацвёртакласнікаў) заняткі праходзяць ў Музеі беларускага кнігадрукавання і Музеі-бібліятэцы Сімяона Полацкага, якія месцяцца ў адным будынку, стылёва падобныя і ствараюць падчас заняткаў умоўна адзіную прастору. Акрамя таго, на базе музеяў праводзяцца заняткі для школьных лагераў і Клуба выхаднога дня «Дашкалёнак».

Дашкольнікі на музейна-педагагічных занятках «Запрашаем у свет кнігі» у Музеі беларускага кнігадрукавання

На занятках «Запрашаем у свет кнігі», распрацаваных для дашкольнікаў, дзеці вывучаюць элементы канструкцыі кнігі, на прыкладзе кніг XVII — пачатку XX ст. даследуюць асаблівасці старадаўніх пераплётаў, знаёмяцца з працэсам вырабу паперы старажытнага і сучаснага ўзораў, разглядаюць самую вялікую кнігу ў музейным зборы (кніжны помнік XIX ст.) і мініяцюрныя выданні, трапляюць у інтэр'еры скрыпторыя і друкарні, а таксама наведваюць Музей-бібліятэку Сімяона Полацкага, дзе загадзя рыхтуецца выстава кніг-цацак. Дзеці, якія прыходзяць на гэтыя заняткі, ужо маюць вопыт карыстання кнігамі: яны вучацца па кнігах чытаць, а таксама разглядаюць малюнкi ў кнігах, пакуль бацькі чытаюць ім казкі. Але менавіта на занятках «Запрашаем у свет кнігі» дзеці ўпершыню сутыкаюцца з кніжнымі помнікамі, таму эмацыянальнае ўздзеянне падчас гэтых заняткаў пераважае.

Трэцякласнікі на музейна-педагагічных занятках «Нараджэнне кнігі» у Музеі беларускага кнігадрукавання

Для трэцякласнікаў у Музеі беларускага кнігадрукавання распрацаваныя заняткі «Нараджэнне кнігі». На іх дзеці даведваюцца пра тое, як ўзнікла і развілася кніга, вывучаюць тыя матэрыялы, якія выкарыстоўваліся рознымі народамі для пісьма і стварэння кніг. На практычнай частцы наведвальнікі ўдзельнічаюць у стварэнні кнігі-кодэкса. Амаль усе трэцякласнікі яшчэ да гэтых заняткаў паспяваюць наведаць Музей беларускага кнігадрукавання, многія экспанаты дзецям ужо знаёмыя, вопыт камунікацыі з кніжнымі помнікамі ў іх ужо маецца, да таго ж дзеці ў гэтым узросце здольныя ўспрымаць і запамінаць цэлыя блокі інфармацыі, асабліва калі гэтая інфармацыя даносіцца не толькі праз слых і зрок, але і замацоўваецца на практыцы і нават праз просты дотык. Так падчас заняткаў «Нараджэнне кнігі» дзецям дэманструецца фрагмент рукапіснай пергаменнай «Торы» XIX ст., а супрацоўнік музея не толькі тлумачыць адкуль прыйшоў гэты матэрыял і як ён вырабляўся, але дае дзецям паспрабаваць кавалак пергамену навобмацак, каб вучні, паслухаўшы і дакрануўшыся да пергамену, маглі самі вызначыць яго перавагі і недахопы.

Музейная прастора валодае ўнікальнымі якасцямі, толькі тут ёсць асаблівая атмасфера, якая вызначаецца магчымасцю сустрэчы наведвальніка з арыгіналам. І толькі ў музейнай экспазіцыі кніга, як сапраўды полісемантычны прадмет, можа раскрыць увесь свой патэнцыял.

Сёння, ва ўмовах крызісу кніжнай культуры, узнікла патрэба ў найбольш прадуктыўных формах актуалізацыі кнігі і, асабліва, кніжных помнікаў, як самых каштоўных з іх. І сярод такіх форм вызначаюцца музейна-педагагічныя заняткі, на якіх музейны прадмет даследуецца дзецьмі праз практычныя заданні ў форме гульні. Часам музейна-педагагічныя заняткі становяцца першым вопытам знаёмства дзяцей з музейнымі прадметамі, у тым ліку з помнікамі кніжнай культуры. Цікавая форма атрымання ведаў і нязмушаная атмасфера выклікаюць у дзяцей станоўчыя эмоцыі ад наведвання музея, фарміруюць у іх каштоўнасныя адносіны да культурнай спадчыны, закладваюць устойлівую патрэбу ў камунікацыі з музейным прадметам.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Мастеница, Е.Н. Актуализация культурного наследия в музее : вызовы современности / Е.Н. Мастеница // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. — 2020. — №50. — С. 14—20.
2. Кобзева, Н.А. Edutainment как современная технология обучения / Н.А. Кобзева // Ярославский педагогический вестник. — 2012. — №4. — Том II (Психолого-педагогические науки). — С. 192—195.
3. Шеховская, Н.Л. Музейная педагогика: историко-педагогический анализ / Н.Л. Шеховская, Е.П. Мандебура // Научные ведомости БелГУ. Сер. Гуманитарные науки. — 2011. — №6. — С. 343—350.
4. Шляхтина, Л.М. Музейная педагогика: учебно-методическое пособие / Л.М. Шляхтина; М-во культ. РФ, Санкт.-Петербург. гос. ин-т культуры, фак. мировой культуры, каф. музеологии и культурного наследия. — Санкт-Петербург: СПбГИК, 2021. — 60 с.
5. Столяров, Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика: учебное пособие / Б.А. Столяров. — М.: Высш. шк., 2004 — 216 с.
6. Шолкина, К.Е. Технология edutainment в образовательной деятельности государственного музея истории религии / К.Е. Шолкина // Вестник МАЭ. — 2016. — №6. — С. 29—32.
7. Троянская, С.Л. Музейная педагогика и ее образовательные возможности в развитии общекультурной компетентности: учебное пособие / С.Л. Троянская. — Ижевск: Ассоциация «Научная книга», 2007 — 139 с.
8. Сапега Т.А. Роля музея ў рэалізацыі помнікавага значэння кнігі / Т.А. Сапега // Матэрыялы Трэціх Міжнародных кніжнаўчых чытаньняў «Кніга Беларусі: павязь часоў», Мінск, 16—17 верасня 2003 г. / Нацыянальная бібліятэка Беларусі; склад. Т.І. Рошчына. — Мінск, 2005. — С. 250—261.
9. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры: уступае ў сілу з 3 лютага 2017 г. — Мінск: Нац. Цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2016. — 272 с.
10. Горфункель А.Х. Неотчуждаемая ценность: рассказы о книжных редкостях университетской библиотеки / А.Х. Горфункель, Н.И. Николаев. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. — 176 с.
11. Андреева, И.В. Музеи, библиотеки, архивы: возврат к целостности или сохранение идентичности? / И.В. Андреева // Вестник ЧГАКИ. — 2018. — №2 (54). С. 66—77.
12. Шехурина, Л.Д. Музей и книга (аспекты взаимодействия) / Л.Д. Шехурина // Библиосфера. — 2010. — №4. С. 24—28.